

عنوان پایان نامه:

نقش ارتباط آیات سوره‌ها در شکل‌گیری اهداف و مقاصد آن از دیدگاه علامه طباطبایی

پایان نامه کارشناسی ارشد

رشته علوم قرآنی

نگارنده:

زهرا محسن پور سهی

استاد راهنما:

آقای دکتر عبد الهادی فقهی زاده

استاد مشاور:

آقای دکتر عیسی متقی زاده

مهرماه-۱۳۸۸

تمام حقوق این اثر متعلق به دانشکده علوم قرآنی می باشد.

تقدیم به

قلب مهربان مادر

دستان زحمتکش پدر

و حمایت‌های همسرم

تقدیر و تشکر

در اینجا لازم می دانم، از زحمات و دلگرمی های استاد راهنما جناب آقای دکتر عبد الهادی فقهی زاده و مشاوره های مدققانه آقای دکتر عیسی متقی زاده، در تدوین این پایان نامه تقدیر و تشکر کنم. همچنین از مسئول کانون قرآن و عترت دانشگاه تهران، آقای محمد برزگر کمال تشکر رادارم.

چکیده

عدم توجه به ارتباط میان اجزای کلام گوینده ما را در بازیابی مقصود سخن او ناکام می سازد. فهم کلام خداوند نیز به مانند سایر محاورات، از نگرش مجموعی به تمامی اجزای تشکیل دهنده سخن حاصل می شود.

عده ای از دانشمندان علوم قرآنی، در خصوص تناسب آیات و ارتباط میان آنها سخن گفته اند و بخش هایی از کتب خود را به واگویی تناسب موجود میان سوره اختصاص داده اند که بیشتر ناظر به تناسب پایان یک سوره با ابتدای سوره بعدی یا تناسب میان موضوعات مطرح در سوره و مواردی از این قبیل است. در این میان علامه طباطبایی و تفسیر او از جایگاه ممتازی برخوردار است. زیرا ایشان با فرض حجیت الفاظ قرآن و تبادل معنای سخن به ذهن مخاطب از طریق همین الفاظ، به تفسیری ارتباط گونه پرداخته است. علامه با تکیه بر اعتقاد به تشخص هر سوره و با استمداد از مسیری که پیوند آیات از ابتدا تا انتهای هر سوره ترسیم می کند، توانسته به هدف هر سوره دسترسی پیدا کند. رسیدن به اغراض در تفسیر او طی فرایندی چهار مرحله ای انجام می شود؛ مرحله اول برقراری ارتباط میان اجزای هر آیه که با کمک از ارتباطات نحوی از قبیل فای تفریع، استثناء و... صورت می گیرد. مرحله دوم برقراری ارتباط میان دو آیه مجاور است. در مرحله سوم بر اساس ساختارهای هماهنگ قسم و جواب قسم یا شرط و جواب شرط و گاه بر اساس موضوع و محتوای یکسان و گاه با کمک از اصول سخنوری، ارتباط میان گروه های آیات را بازگو می کند و در پایان نیز، برآیند موضوعات میان گروه های آیات، شکل دهنده غرض سوره است.

در این بین برخلاف عقیده محکم علامه به برقراری ارتباط میان آیات، شاهد بروز نظریه ای از ایشان مبنی بر انحصار تحقق سیاق واحد، در میان آیات یکپارچه در نزول هستیم. یعنی ایشان سیاق لازم برای پیوند و ارتباط میان آیات را، در آیاتی که دفعتاً نازل شده اند میسر می داند و سعی برای پیوند دادن آیات متفرق در نزول را تلاشی بیهوده قلمداد می کند. زیرا اگر آنها با یکدیگر پیوند داشتند، یکجا نازل می شدند. این نظریه از سوی علامه به این جهت از اهمیت برخوردار است که آیات متفرق در نزول به دلیل عدم تحقق سیاق نمی توانند غرض واحدی را تحقق بخشند و از این روست که ایشان سوره بقره را به علت طیف نزول ۲۳ سال آن، فاقد غرض واحد می داند.

کلید واژه: علامه طباطبایی، ارتباط میان آیات، غرض سوره، تناسب

فهرست

فصل اول: بررسی نظریه ارتباط آیات در تفسیر مفسران

- ۲.....(۱-۱) بخش اول: تفسیر مجمع البیان فی تفسیر القرآن.....
- ۳.....(۱-۱-۱) تناسب سور.....
- ۵.....(۲-۱-۱) ارتباط اجزای آیه.....
- ۶.....(۳-۱-۱) ارتباطهای آیه به آیه.....
- ۸.....(۴-۱-۱) ارتباط آیات یک دسته.....
- ۹.....(۵-۱-۱) ارتباط میان گروه های آیات همجوار.....
- ۱۰.....(۶-۱-۱) بیان سیر آیات سوره.....
- ۱۴.....(۲-۱) بخش دوم: تفسیر مفاتیح الغیب.....
- ۱۴.....(۱-۲-۱) پیوستگی میان سوره های همجوار در تفسیر فخر رازی.....
- ۱۶.....(۲-۲-۱) ارتباط آیات در سوره ها از دیدگاه فخر رازی.....
- ۱۷.....(۳-۲-۱) ارتباط آیه به آیه.....
- ۱۷.....(۱-۳-۲-۱) عطف.....
- ۱۷.....(۲-۳-۲-۱) تکمیل.....
- ۱۷.....(۳-۳-۲-۱) علت و معلول.....
- ۱۸.....(۴-۲-۱) عنوان گذاری برای گروه آیات.....
- ۲۱.....(۵-۲-۱) بیان ارتباط میان گروه های آیات.....
- ۲۲.....(۶-۲-۱) بیان مواردی از سیر آیات سوره ها.....
- ۲۴.....(۳-۱) بخش سوم: تفسیر فی ظلال القرآن.....
- ۲۴.....(۱-۳-۱) توقیفی بودن جمع قرآن از دیدگاه سید قطب.....
- ۲۵.....(۲-۳-۱) ویژگی های دیدگاه سید قطب در تفسیر فی ظلال القرآن.....
- ۲۵.....(۱-۲-۳-۱) هدایتگری آیات.....
- ۲۵.....(۲-۲-۳-۱) تشخیص سوره ها.....

- (۳-۳-۱) روش سید قطب در تفسیر ارتباط گونه آیات..... ۲۶
- (۴-۳-۱) سوره طور و اشواط سه گانه..... ۲۸
- (۵-۳-۱) بیان ارتباط میان آیات یک دسته..... ۳۰
- (۶-۳-۱) پیوند میان اشواط..... ۳۱
- (۷-۳-۱) محور هر سوره..... ۳۲
- (۸-۳-۱) قصه های قرآن و نقش آنها در تبیین غرض سوره ها..... ۳۳
- فصل دوم: پیش فرض های علامه طباطبایی در برقراری ارتباط میان آیات**
- (۱-۲) بخش اول: حجیت ظواهر الفاظ ۳۶
- (۱-۱-۲) تعریف ظواهر..... ۳۶
- (۲-۱-۲) حجیت صدور الفاظ قرآن..... ۳۸
- (۳-۱-۲) ادله حجیت ظواهر الفاظ قرآن..... ۴۰
- (۱-۳-۱-۲) دلیل اول: قرآن کتاب قابل فهم همگان..... ۴۰
- (۲-۳-۱-۲) دلیل دوم: فهم اصول دین اسلام از قرآن..... ۴۳
- (۱-۲-۳-۱-۲) مغایرت فهم ظواهر قرآن با تفسیر به رای..... ۴۵
- (۳-۳-۱-۲) دلیل سوم: روایات عرضه..... ۴۷
- (۴-۳-۱-۲) دلیل چهارم: ارجاع معصوم به آیات قرآن در پاسخ مراجعین..... ۴۸
- (۵-۳-۱-۲) دلیل پنجم: دعوت قرآن به تحدی مستلزم فهم مشرکان از قرآن..... ۴۹
- (۲-۲) بخش دوم (پیش فرض دوم): تفسیر قرآن به قرآن..... ۵۱
- (۱-۲-۲) پیشینه تفسیر قرآن به قرآن..... ۵۱
- (۲-۲-۲) معنای قرآن..... ۵۲
- (۳-۲-۲) دلیل اول: زبان فهم قرآن براساس عرف مردم..... ۵۳
- (۴-۲-۲) دلیل دوم: ویژگی تبیانگری آیات قرآن..... ۵۴
- (۵-۲-۲) روش تفسیری قرآن به قرآن علامه..... ۵۷
- (۶-۲-۲) جایگاه آیات کلیدی در روش تفسیری علامه..... ۵۸

- ۵۹.....(۷-۲-۲) حجیت روش تفسیری قرآن به قرآن از دیدگاه علامه.....
- ۶۱.....(۳-۲) بخش سوم (پیش فرض سوم): توقیفی بودن چینش آیات.....
- ۶۱.....(۱-۳-۲) بررسی روایات جمع قرآن در زمان ابوبکر.....
- ۶۵.....(۲-۳-۲) دلایل توقیفی بودن چینش آیات.....
- ۶۵.....(۱-۲-۳-۲) دلایل روایی.....
- ۶۷.....(۲-۲-۳-۲) ترتیب طبیعی نزول.....
- ۷۰.....(۳-۲-۳-۲) آیه حفظ.....
- ۷۱.....(۴-۲-۳-۲) آیه عدم اتیان باطل.....
- ۷۳.....(۵-۲-۳-۲) ویژگی عصمت پیامبر (صلی الله علیه وآله).....

فصل سوم: مراحل برقراری ارتباط و انسجام میان آیات در شکل گیری غرض

سوره از دیدگاه علامه طباطبایی

- ۷۶.....(۱-۳) بخش اول: ارتباط میان اجزای آیه.....
- ۷۶.....(۱-۱-۳) تعریف جمله.....
- ۷۸.....(۲-۱-۳) سیاق، یکی از عوامل مهم فهم جمله.....
- ۷۸.....(۳-۱-۳) انواع ارتباط میان جملات.....
- ۷۹.....(۱-۳-۱-۳) استثناء.....
- ۸۰.....(۲-۳-۱-۳) صفت و موصوف.....
- ۸۱.....(۳-۳-۱-۳) شرط.....
- ۸۱.....(۴-۳-۱-۳) تفریع.....
- ۸۲.....(۵-۳-۱-۳) تعلیل.....
- ۸۴.....(۲-۳) بخش دوم: ارتباط میان آیات.....
- ۸۴.....(۱-۲-۳) معنای لغوی آیه.....
- ۸۵.....(۲-۲-۳) عوامل نحوی، پل ارتباطی میان آیات.....
- ۸۵.....(۱-۲-۲-۳) ظرف زمان.....

- ۸۵.....(۲-۲-۲-۳)تفریع(نتیجه گیری).....
- ۸۶.....(۳-۲-۲-۳)عطف نسق.....
- ۸۸.....(۴-۲-۲-۳)عطف تفسیری.....
- ۹۰.....(۵-۲-۲-۳)تعلیل.....
- ۹۱.....(۶-۲-۲-۳)تفسیر.....
- ۹۲.....(۳-۲-۳)بی تاثیر بودن سبب نزول در تحقق سیاق سوره.....
- ۹۴.....(۱-۳-۲-۳)مثالی از غلبه سیاق بر سبب نزول آیات.....
- ۹۵.....(۴-۲-۳)تعریف سیاق(context).....
- ۹۸.....(۵-۲-۳)کاربردهای سیاق در المیزان.....
- ۹۹.....(۱-۵-۲-۳)کشف معنی ومقصود آیات.....
- ۱۰۰.....(۶-۲-۳)لزوم شکل گیری سیاق مفهومی در تفسیر موضوعی.....
- ۱۰۲.....(۷-۲-۳)جلوه علم تناسب آیات در تفسیر.....
- ۱۰۲.....(۱-۷-۲-۳)تناسب میان آغاز هر سوره با پایان سوره قبلی.....
- ۱۰۳.....(۲-۷-۲-۳)مناسبت میان ابتدا وانتهای هر سوره.....
- ۱۰۳.....(۸-۲-۳)تفاوت معنای سیاق با نمونه های تناسب میان آیات در تفاسیر.....
- ۱۰۶.....(۳-۳)بخش سوم:عوامل مختلف در تقسیم آیات به دسته جات متعدّد از دیدگاه علامه.....
- ۱۰۶.....(۱-۳-۳)ساختار نحوی آیات.....
- ۱۰۷.....(۱-۱-۳-۳)ضمائر.....
- ۱۰۷.....(۲-۱-۳-۳)ظرف زمان.....
- ۱۰۸.....(۳-۱-۳-۳)مستثنی ومستثنی منه.....
- ۱۰۸.....(۴-۱-۳-۳)قسم وجواب قسم.....
- ۱۰۹.....(۵-۱-۳-۳)فای تفریع.....
- ۱۰۹.....(۲-۳-۳)سیاق محتوایی آیات.....
- ۱۱۰.....(۳-۳-۳)اشتراک سیاق.....

- ۱۱۱.....سیاق اسلوبی (۴-۳-۳)
- ۱۱۲.....موسیقی کلام (۱-۴-۳-۳)
- ۱۱۲.....سیاق گلایه و امتنان (۲-۴-۳-۳)
- ۱۱۳.....اسلوب استطراد (۳-۴-۳-۳)
- ۱۱۴.....براعت استهلال (۴-۴-۳-۳)
- ۱۱۵.....اسلوب التفات (۵-۴-۳-۳)
- ۱۱۷.....بخش چهارم: بیان غرض ویژه هر سوره (۴-۳)
- ۱۱۷.....معنای سوره از دید اندیشمندان (۱-۴-۳)
- ۱۱۸.....دیدگاه علامه درباره سوره و تشخیص آن (۲-۴-۳)
- ۱۱۹.....تفاوت دید غرضی علامه به سوره با سایر مفسران (۳-۴-۳)
- ۱۲۱.....موضوع و محتوا، عامل پیوند میان تقسیمات آیات (۴-۴-۳)
- ۱۲۲.....نقش سبب نزول در تبیین غرض سوره (۵-۴-۳)
- ۱۲۳.....تاثیر سیاق هر قسمت، در غرض سوره (۶-۴-۳)
- ۱۲۵.....مقایسه عملکرد علامه و دیگران در خصوص نگاه جمعی به آیات (۷-۴-۳)
- ۱۲۷.....انواع غرض در المیزان (۸-۴-۳)
- ۱۲۷.....غرض واحد (سیری) (۱-۸-۴-۳)
- ۱۲۸.....اغرض متعدد (موضوعی) (۲-۸-۴-۳)
- ۱۲۹.....ملاحظات درباره سیاق و ارتباط آیات از نظر علامه (۹-۴-۳)
- ۱۳۱.....وجود غرض واحد، تقویت گمانه زنی نزول یکپارچه آیات (۱۰-۴-۳)
- ۱۳۲.....طرح یک سوال و پاسخ به آن (۱۱-۴-۳)

فصل چهارم: ذکر نمونه‌هایی از نگرش ارتباطی علامه به آیات در تفسیر

سورصف، جمعه، منافقون

- ۱۳۵.....بخش اول: تفسیر ارتباطی سوره صف (۱-۴)
- ۱۳۹.....جمع بندی سوره صف (۱-۱-۴)

- ۱۴۱.....(۲-۴) بخش دوم: تفسیر ارتباطی سوره جمعه.....
- ۱۴۶.....(۲-۲-۴) جمع بندی سوره جمعه.....
- ۱۴۸.....(۳-۴) بخش سوم: تفسیر ارتباطی سوره منافقان.....
- ۱۵۳.....(۱-۳-۴) جمع بندی سوره منافقون.....
- ۱۵۴.....کتابنامه.....
- ۱۶۱.....نتایج تحقیق.....
- ۱۶۳.....پیشنهادات.....

مقدمه

نزول قرآن به عنوان آخرین کتاب آسمانی، سر منشا هدایت تمامی آحاد بشر است که با فهم دقیق آیات و پی بردن به اهداف و مقاصد سوره های آن میتوان به سر منزل مقصود و وصال محبوب رسید. فهم واستنباط مقاصد سوره ها مستلزم فهم تمام آیات در کنار یکدیگر و یکپارچه دیدن پیکره مرتبط و منسجم آیات و لحاظ کردن زمینه و سیاق آیات در جهت فهم آن است. البته برای رسیدن به این مهم، یعنی ارائه اهداف سوره های قرآن، اندیشمندان و پژوهشگران قرآنی و برخی مفسران، قدمهای ارزنده ای برداشته اند. تفاسیری بر بستر ارتباط و تناسب آیات از قبیل فی ظلال القرآن، الاساس فی التفسیر، مجمع البیان نگاشته شده که البته توجه هر کدام از نویسندگان آنها، تا حدودی، در ارائه شکل واحد و یکپارچه ای از ساختار سوره موثر بوده است. از جمله آثار برجسته متأخران در زمینه ارتباط و پیوست میان آیات و ارائه پیکره ای منسجم و متقن از هر سوره، که در تحقق هدف ویژه و خاص (تشخیص سوره) تلاش نموده است، تفسیر المیزان فی تفسیر القرآن علامه طباطبایی است. ایشان در سراسر تفسیر خود فارغ از بحث های لغوی، کلامی، فلسفی و فقهی به ارتباط و پیوند میان آیات توجه خاص مبذول داشته تا جایی که برخی آراء مفسران را براساس حجیت ظاهر الفاظ رد کرده است.

کلیات تحقیق

تعریف مسئله

گروهی از مفسران همچون طبرسی و سید قطب به مسئله ارتباط میان آیات پرداخته اند و مطالعه تفاسیر آنها مبانی عامی را در مبحث ارتباط و تناسب آیات به دست می دهد. با این همه علامه طباطبایی با نگرشی دقیق و روشمند، مرحله به مرحله به کشف ارتباط میان اجزای خود آیه، ارتباط آیه های یک دسته از نظر موضوع در یک گروه، ارتباط میان دسته های آیات در یک سوره و در نهایت موضوع و غرض سوره پرداخته است. روند فهم ارتباطی آیات تا شکل گیری غرض سوره از سوی علامه طباطبایی نشان می دهد مبانی پیش گفته در ارتباط میان آیات در دیدگاه ایشان، انسجام و تلائم روشن تری یافته و آثار تطبیقی ملموس تری به دنبال آورده است، چندان که نمونه های آن را کمتر می توان در آثار کهن مانند مجمع البیان و فی ظلال القرآن به دست آورد بر این اساس کشف مبانی فهم ارتباطی آیات در شکل گیری غرض سوره از دیدگاه علامه طباطبایی سوال اصلی این پایان نامه به شمار می رود.

مسائل و پرسشهای تحقیق

- ۱- نقش پیوستگی و ارتباط آیات سوره ها در شکل گیری اهداف و مقاصد آن از دیدگاه علامه طباطبایی چیست؟
- ۲- از نظر علامه طباطبایی نقش توجه به سیاق در کشف ارتباط میان آیات چگونه است؟
- ۳- اهداف و مقاصد سوره ها در روند پیوستگی آیات چگونه شکل می گیرد؟

فرضیه ها

- ۱- از دیدگاه علامه تمامی آیات یک سوره و ارتباط و پیوستگی میان آنها در شکل گیری غرض و هدف خاص هر سوره موثر است.

۲- توجه به سیاق، یکی از مهمترین عناصر ارتباط میان آیات یک سوره از دیدگاه علامه می باشد.

۳- علامه طباطبایی از طریق نشان دادن ارتباط میان اجزای هر آیه، ارتباط آیات در دسته های موضوعی خاص، ارتباط میان این بخش ها در یک سوره و در نهایت انگشت گذاشتن به موضوعات ویژه، به کشف و شناساندن اغراض هر سوره پرداخته است.

اهداف

۱- بیان ارتباط و پیوستگی میان آیات و نقش آنها در شکل گیری غرض سوره از دیدگاه علامه طباطبایی

۲- ارائه هدف خاص هر سوره در بستر نظم خاص آیات آن

۳- نمایش انواع وجوه ارتباطی میان فقرات و گروه های آیات

روش پژوهش

برای تدوین و نگارش این پایان نامه، چهار فصل در نظر گرفته شده است؛ که با مطالعه منابع کهن و مآخذ جدید به استخراج دیدگاه ها و بازیابی تلاشهای انجام شده علما و اندیشمندان پرداخته ایم. در ضمن استخراج نظرات علامه در خصوص پیوند و انسجام میان آیات به نظریه ای مخالف با دیدگاه عمده ایشان در خصوص ارتباط برخورداریم که به صورت اجمال ذیل عنوان ملاحظاتی درباره سیاق و ارتباط آیات از نظر علامه آمده است.

پیشینه علمی

مسئله تناسب و ارتباط آیات به صورت خاص از قرن چهارم هجری از سوی ابوبکر نیشابوری مورد توجه قرار گرفت. آنگاه مفسرانی همچون طبرسی، فخر رازی، سید قطب و علامه طباطبایی در تفاسیر خود به مقوله ارتباط آیات توجه نشان دادند. مهمترین آثار مرتبط با این موضوع عبارتند از:

۱- تبیان شیخ طوسی

۲- مجمع البیان طبرسی

۳- تفسیر کبیر فخر رازی

۴- فی ظلال القرآن سید قطب

۵- اساس فی التفسیر سعید حوی

۶- نظم الدرر فی تناسب الایات و السور بقاعی

۷- تفسیر المیزان علامه طباطبایی

و برخی تک نگاریهای دیگر

البته در این میان المیزان جایگاه ممتازی دارد. دلیل این جایگاه خاص به نوع نگاه مولف دانشمند آن به مقوله ارتباط آیات و نقش آن در شکل گیری محورهای موضوعی و اغراض سوره بر اساس مبانی خاصی بر می گردد که سایر دانشمندان کمتر به بیان علمی آن همت گمارده اند.

در عین حال، المیزان از این منظر مورد کاوش قرار نگرفته است و ما اکنون در این تحقیق متکفل بیان این جنبه مهم از اثر بزرگ تفسیری المیزان هستیم.

فصل اول

بررسی نظریه ارتباط آیات در تفسیر مفسران

(۱-۱) بخش اول: تفسیر مجمع البیان فی تفسیر القرآن

(۲-۱) بخش دوم: تفسیر مفاتیح الغیب

(۳-۱) بخش سوم: تفسیر فی ظلال القرآن

(۱-۱) بخش اول: تفسیر مجمع البیان فی تفسیر القرآن

رویگرد علامه طباطبایی به بحث ارتباط و پیوستگی میان آیات در تفسیر، نگرش جدید و شیوه اختصاصی ایشان ذیل تفسیر آیات به شمار نمی‌رود. اگرچه مقوله ارتباط و تناسب میان آیات در نگاه علامه و شیوه تفسیری ایشان در قیاس با سایر مفسران تلائم و نظم دقیق‌تری یافته، اما رد پای نگاه ارتباطی به آیات را می‌توان در میان تفاسیر گذشته نیز ملاحظه کرد. «مجمع البیان فی تفسیر القرآن» اثر علامه فضل بن حسن طبرسی (م ۵۴۸ هـ.ق) یکی از این قبیل تفاسیر است که به این جنبه اهتمام ورزیده است.

«شلتوت» در باره مجمع البیان می‌گوید:

« این کتاب در میان کتب تفسیری بی نظیر است، زیرا با همه گسترش، عمق و تنوعی که در بحث‌های آن هست از لحاظ نظم و ترتیب، دارای خاصیتی است که هیچ کتابی پیش از آن چنین جایگاهی نداشته است.^۱»

^۱. طبرسی، فضل بن حسن، ترجمه مجمع البیان فی تفسیر القرآن، ترجمه گروهی از مترجمان، تهران، انتشارات فراهانی، ۱۳۶۰ ش، ج ۱۰، ص ۱۷

شلتوت این ویژگی مجمع البیان را در سایه روش و رویکرد طبرسی به تفسیر قرآن می‌داند که آن را به مثابه فنی در خدمت قرآن به کار می‌برد، نه تطبیق آن با لغت، فقه، نحو یا بلاغت و فلسفه و مذاهب گوناگون که خود موظفند تابع قرآن باشند.^۱

به هر حال، چنان‌که اشاره کردیم، یکی از ویژگی‌های بارز مجمع البیان، رویکرد مثبت آن به موضوع تناسب و ارتباط آیات با یکدیگر است که این خود یکی از شباهت‌های مجمع البیان و المیزان به شمار می‌رود. بر همین اساس و به جهت نزدیکی مبانی ارتباط میان آیات از دیدگاه این دو اثر برجسته تفسیری، بر آن شدیم جستجوگرانه در پی کشف زوایای دیدگاه مفسر مجمع البیان در بیان نظم آیات، برآییم تا سرانجام بتوانیم به مقایسه‌ای میان روش طبرسی و طباطبایی در نحوه برقراری ارتباط و اتصال میان آیات دست زنیم.

گرچه طبرسی در تفسیر خود به موضوع نظم و تناسب آیات اهتمام ورزیده اما نسبت آن در مقایسه با رویکرد علامه طباطبایی، کمتر است.

مثلاً طبرسی در خصوص سوره «بلد» تنها در مورد وجه ارتباط آیه هشت سخن به میان آورده^۲

و تنها وجه ارتباط آیات پانزدهم و هفدهم سوره فجر را بیان کرده است.^۳

(۱-۱-۱) تناسب سور

طبرسی گذشته از کوشش فراوان در بیان ارتباط آیات و پیوستگی آن‌ها در یک سوره، گاه به بیان تناسب میان موضوعات اصلی مطرح شده در سوره‌های هم‌جوار، پرداخته است. برای نمونه، در بیان وجه ارتباط سوره‌های «صف» و «ممتحنه» می‌گوید:

« شروع ممتحنه به قطع موالات و دوستی با کفار و این سوره (صف)

۱. همان، ج ۱۰، ص ۱۸

۲. طبرسی، فضل بن حسن، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، تهران، انتشارات ناصر خسرو، ۱۳۷۲ش، ج ۲۷، ص ۱۰۷

۳. همان، ج ۲۷، ص ۸۴

در خصوص جهاد با آنان است.^۱

بنابراین، دستور به مؤمنان، در خصوص عدم دوستی با دشمنانشان در ابتدای سوره ممتحنه، با بیان خداوند در سوره صف، مبنی بر تحریض مؤمنان به جهاد^۲، نشانه‌ای از پیوستگی میان مطالب این دو سوره است. طبرسی علاوه بر این اعتقاد است، با توجه دادن به آیات ابتدایی و انتهای سوره ممتحنه بر آن است که تمام سوره در صدد بیان، عدم ارتباط دوستانه با کفار است.^۳

مفسران متأخر از طبرسی در بیان تناسب میان سور همجوار، از اعتقاد به هماهنگی میان آیه پایانی سوره و آیه آغازین سوره بعد، پا را فراتر نهاده و به کشف نقاط مشترک میان دو سوره همت گمارده‌اند. برای نمونه، مؤلف تفسیر نوین معتقد است که تناسب سوره‌های نبأ و مرسلات را می‌توان با اندک تأملی دریافت^۴ و در مواردی، تناسب میان دو سوره همجوار را چندان زیاد می‌داند که در باره آن‌ها از عبارت «هر دو نظیر یکدیگرند»^۵ استفاده می‌کند.

در مواردی نیز تناسب بیان شده میان سوره‌ها را بیش‌تر از موارد بازگوشده از سوی مفسران گذشته بیان می‌کند؛ به عنوان مثال، تناسب و ارتباط دو سوره عبس و نازعات را فراتر از آنچه طبرسی^۶ اشاره کرده قلمداد کرده و موارد ارتباط دو سوره را چنین ذکر می‌کند.

۱. در سوره عبس از تمرد و سرپیچی مشرکان قریش در برابر دعوت پیامبر (صلی الله علیه وآله) و در سوره نازعات از طغیان فرعون در مقابل موسی (علیه السلام) سخن گفته شده است.

۲. در هر دو سوره، طغیان و سرکشی کفار در برابر دعوت رسولان (موسی (علیه السلام) و محمد (صلی الله علیه وآله) را سدّ راه رسالت آنان معرفی می‌کند.

۱. طبرسی، فضل بن حسن، پیشین، ج ۹، ص ۴۱۶

۲. الصف، ۴

۳. طبرسی، فضل بن حسن، پیشین، ج ۹، ص ۴۱۵

۴. شریعتی، محمد تقی، تفسیر نوین، تهران، دفتر نشر و فرهنگ اسلامی، بی تا، ص ۴

۵. همان، ص ۹۵

۶. طبرسی، فضل بن حسن، پیشین، ج ۱۰، ص ۶۶۱